

BUDIMIR LONČAR. OD PREKA DO VRHA SVIJETA

Tvrtko Jakovina, Zaprešić: Fraktura, 2020. (1. izd.) i 2023. (3. izd.).

Mirjana Kasapović

UVOD: BIOGRAFIJSKI ŽANR

Pišući o razlozima postojanja malobrojnih biografija važnih arapskih političkih ličnosti na Zapadu, kanadska povjesničarka Laila Parsons (2010: 5) ustvrdila je da to nije bila samo posljedica nepoznavanja arapskoga svijeta i predrasuda o njemu, nego i nesklonosti znanstvenika da pišu biografije koje su smatrane „nižim oblikom“ i „lakšim žanrom“ historiografije koji nije bio posebno cijenjen u akademskim krugovima. Premda je star (Rendes i Haan, 2014: 11-60), taj je žanr političkoga pisanja ostao „suspektan“ (Bolton, 2006: 1), „podcijenjen i prijeporan, izazivajući katkad opipljivo neprijateljstvo među intelektualcima koji tvrde da taj oblik može biti literatura, ali ne i povijest“ (Arklay, 2006: 13). Zbog nedostatka analitičke strogosti, zasnivanja na idiografskoj metodi te nemogućnosti poopćavanja, političke biografije u najboljem se slučaju smatraju nekom vrstom „mekane znanosti“ (*soft science*) (Rhodes, 2006: 43; Erdmans, 2007).

Unatoč prijeporima što ih prate, biografije su popularne među čitateljima znanstvene i, osobito, publicističke literature. To potvrđuje i biografija Budimira Lončara iz pera sveučilišnoga profesora povijesti Tvrtka Jakovine koja je doživjela treće izdanje. Biografije privlače publiku nudeći joj slike stvarnoga ili izmišljenoga javnog i privatnog života likova, uvide u visoke političke i društvene krugove u kojima su se kretali, u odnose s drugima utjecajnim, moćnim i slavim osobama, u grotlo međusobnih osjećaja i ponašanja - ljubavi, mržnje, odbojnosti, sklonosti, spletki, urota, zavisti, zlobe, jala, nevjera, izdaja. S vremenom je taj žanr prodro na sva područja znanosti i umjetnosti, a vrsne su biografije postale nezaobilaznim u proučavanju pojedinih razdoblja povijesti, politike, kulture i društva.

OD PREKA DO VRHA SVIJETA I S VRHA SVIJETA DO PREKA

Prema formalnome političkom položaju, stvarnoj moći, utjecaju i ugledu, Budimir Lončar (r. 1924.) bio je pripadnik jugoslavenske komunističke nomenklature drugoga razreda. Nikad nije bio predsjednik republike, partije, vlade ili parlamenta ni u Jugoslaviji ni u Hrvatskoj (1945.-1992.). Nije pripadao uskom krugu suradnika Josipa Broza Tita koji su, neovisno o formalnom statusu u pojedinim razdobljima života, imali znatnu stvarnu političku moć i utjecaj makar u nekim sredinama. Nije se ubrajao ni u najvažnije i najutjecajnije članove diplomatsko-političke podskupine

nomenklature koju su činili poznatiji ministri vanjskih poslova i veleposlanici u važnim državama koji su se dokazali i izvan politike postavši doktori znanosti, sveučilišni profesori, akademici, publicisti, memoaristi, pisci. Iz Jakovinine knjige ne može se doznati ni temeljna biografska činjenica o Lončarevu obrazovnom putu: je li, kada, gdje i kako završio neki „civilni“ fakultet i stekao akademsku diplomu. No zato su čitatelji prilično dobro informirani o studiranju njegove supruge Janje.

U monografiji *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.* Zdenko Radelić ne spominje Lončara nijednom, a nema ga ni na popisu trideset sedam najutjecajnijih državnih i partijskih čelnika u hrvatskima i jugoslavenskima tijelima vlasti iz Hrvatske od 1945. do 1991. (2006: 615). Nijednom ga riječju ne spominje ni Dušan Bilandžić u *Hrvatskoj modernoj povijesti* (1999). Slovensko-talijanski povjesničar Jože Pirjevec ne spominje ga u knjizi *Tito i drugovi* (2012). U memoarskima zapisima o više desetljeća susreta s pripadnicima jugoslavenske političke klase u *Povijesti izbliza* Bilandžić (2006: 380) bilježi jedan susret s njime 1991. Paradoksalno, u hrvatskoj je politici postao vidljiviji kada je izgubio formalnu političku moć, zahvaljujući tome što ga je u svoga savjetnika za vanjsku politiku promaknuo predsjednik države Stjepan Mesić, a „preuzeo“ Ivo Josipović. Mesiću se odužio nazvavši ga „našim najboljim političkim proizvodom“ (Jakovina, 2020: 602), što je pristrana i smiješna ocjena nekoga tko je navodno bio pronicljiv prosuditelj tuđih sposobnosti, vrlina i mana.

Na politički put krenuo je iz rodnoga Preka na otoku Ugljanu, a na „vrh svijeta“ popeo se kada je postao savezni sekretar za inozemne poslove SFRJ (1988.-1992.), što je funkcionalni ekvivalent ministrima vanjskih poslova u parlamentarnim demokracijama. Kako je bio zadnji jugoslavenski ministar vanjskih poslova, to njegovoj biografiji daje presudno značenje: bio je jedan od neposrednih aktera i svjedoka sutona, a potom i sunovrata države kojoj je služio u strašno političko nasilje i rasap. Krenuvši iz maloga Preka, godinama se mukotrpno penjao do „vrha svijeta“, da bi se poslije četiri godine boravka na navodnima političkim Himalajima strmoglavio u bezdan, pa bi biografiji bio primjereniji naslov: *Budimir Lončar: od Preka do vrha svijeta i s vrha svijeta do Preka*. Naslov ne pokriva znatan dio Lončareva života - tridesetak godina što ih je, kako Jakovina piše, najprije proveo kao apatrid u Džakarti, Acehu i New Yorku (1992.-1998.) te u „vječnom Zagrebu“ gdje se skrasio 1998. Apatrid je bio nakratko jer je ubrzo dobio putne isprave UN-a, a potom Hrvatske i Srbije.

No Jakovininu knjiga pati od ozbiljnijih slabosti no što je nepotpuno poklapanje naslova i sadržaja. One izviru iz nepostojanja iole konzistentna teorijskoga i metodološkoga pristupa koji bi autoru omogućio da strože strukturira tekst svoje glomazne studije i disciplinira svoj ideološki i politički obojen diskurs.¹ Političke biografije bile

¹ Jakovina nerijetko progovara jezikom „mentalnoga pionira“: „Titova Jugoslavija“, „Titoland“, izraz koji je „postao poznatiji od Jugoslavije“, „Titov partizan“, „maršal Tito“, „poznati odlučni hod maršala Jugoslavije, kakav je imao rijetko koji svjetski državnik“ (str. 21, 37, 44, 78, 288 i d.). U predgovoru Berićevoj knjizi (2013) Ivu Vejvodu nazvao je „aristokratom Titove diplomacije“. Predgovor autobiografiji Vladimira Velebita (2016: VII-XXXI) – u kojemu Hrvatsku prokazuje kao neliberalnu, nedemokratsku, nacionalističku, militariziranu, ratobornu, revizionističku državu koja ne želi i ne umije prepoznati svoje velikane, pogotovo ako su nehrvatskoga podrijetla kao Velebit, te po njima nazvati svoje

su i ostale podcijenjen žanr upravo zato što se smatra kako ih je lako napisati jer ne zahtijevaju ozbiljan ili bilo kakav teorijski i metodološki pristup, pa ih treba prepustiti novinarima i publicistima. Kako je Lončar djelovao u međunarodnom okruženju, premda se tijekom života bavio i političkim i obavještajnim radom u zemlji, nužno je bilo odrediti teorijsko polazište u interpretaciji međunarodnih političkih odnosa. Iz knjige se ne može zaključiti je li Jakovina pristaša realističkih, liberalnih, marksističkih, konstruktivističkih ili nekih drugih teorija međunarodnih odnosa. U pojedinim dijelovima knjige mogu se naći natruhe raznih teorija, ali nijedna se ne primjenjuje dosljednije. Možda je traganje za teorijskim temeljima posve nepotrebno ima li se na umu da je svoj pristup autor izrazio u stavu da je

„politička povijest najvažnija za bolje razumijevanje svijeta u kojem živimo, da je povijesna disciplina prije svega utemeljena na činjenicama. Teorija ne može biti zamjena za jasnoću. Posao je povjesničara prije svega ulazak u arhive, razgovor sa svjedocima. Bez toga ne može se razumjeti ono što se dogodilo, premda teorija može pomoći da se bolje shvati dublji smisao pojedinog događaja“ (str. 15).

Jakovina je „ušao u arhive“, ali ne u sve u koje je trebao ući, prikupio činjenice koje je tražio u njima i shvatio da mu ne treba teorija koja bi mogla zamutiti sliku koju nude činjenice iz, recimo, privatnih arhiva Budimira Lončara i Milke Planinc. Ne sjećam se da sam ikad pročitala stajalište nekoga znanstvenika prema kojemu „teorija ne može biti zamjena za jasnoću“. Taj stav implicira da teorija nije „jasna“ i da zamućuje jasnu činjeničnu sliku, a ne da činjenicama daje referentan interpretacijski okvir. Pretpostavljam da se u „arhiv ulazi“ kako bi se prikupile činjenice iz povijesnih dokumenata pohranjenih u njemu i potom interpretirale u primjerenom teorijsko-metodološkom okviru. U protivnom bi se povijesna znanost svela na prepisivanje arhivskih dokumenata. Kako je Jakovina skovao binarnu opreku teorija–činjenice, teško je dokučiti.²

institucije - naslovio je „Velebit Titove diplomacije“. Jakovina (2011) je i autor jedinstvene spomenice brodu „Galeb“, „Titovoj plovećoj rezidenciji“, ogleđnu primjeru propagandnoga ideološkog pamfleta u kojemu je intencijska autorova afirmacija titoizma prešla u njegovu nerefleksivnu destrukciju. Što se tiče Titova izgleda i hoda, nisu svi bili oduševljeni njima: „Dok je u vrijeme partizanske borbe svojom figurom, prije svega kao isklesanim licem, podsjećao na pticu grabljivicu, ‘na slobodi’ se ubrzo zaokružio te se pretvorio u nekakva dobrohotnoga kuma. ‘Izdaleka’, zabilježio je diplomat Bogdan Radica, koji je ubrzo poslije rata prebjegao na Zapad, ‘živo podsjeća na Stojadinovića. U Beogradu ga zovu Göring, a u Zagrebu Titaler’“ (Pirjevec, 2012: 204-205). Što se tiče Velebita i drugih, Jakovina je borac protiv povijesnoga revizionizma kada je riječ o NDH, ali ne i o SFRJ, pa ne vidi ništa sporno u tome da institucije Republike Hrvatske budu imenovane prema visokima dužnosnicima jugoslavenskoga totalitarnog režima, opterećena brojnim zločinima, bili oni hrvatskoga ili nehrvatskoga podrijetla. Ne bi li u duhu Rezolucije Vijeća Europe o potrebi međunarodne osude zločina totalitarnih komunističkih režima (2006) i rezolucije Europskoga parlamenta „Važnost europskoga sjećanja za budućnost Europe“ (2019) Hrvatska trebala odbaciti simboličnu prtljagu svih totalitarnih režima u svojoj povijesti?

² Jakovina nije nesklon kovanju čudnih binarnih konstrukcija i nelogičnim uparivanjima neistovrsnih pojmova i termina. U predgovoru hrvatskom izdanju Pirjevećeve knjige (2012: 17) piše: „Tito se, naime, ne može svesti samo na zločine, a ni samo na glamur“. Kakav je to nasuprotni pojmovni par „zločini – glamur“? Prije bi se reklo da zločini i glamur mogu

I kada bi ishodište knjige bio osviješten metodološki individualizam koji se oslanja na činjenice, a ne uzima u obzir šire „entitete“ koji pridonose njihovu razumijevanju, bio bi to anakron pristup, budući da se desetljećima sintetiziraju metodološki individualizam i holizam kako bi se izbjegle ili umanjile slabosti tih dvaju zasebno primijenjenih pristupa (Udehn, 2001; List i Spiekermann, 2013).

Jakovinino postuliranje činjenica kao jedinoga pravog temelja povijesne znanosti ili, preciznije, političke povijesti kao njezine poddiscipline moglo bi sugerirati kako posla imamo s nekakvim pozitivističkim pristupom. No, knjiga je zapravo sazdana na narativnim metodama koje uključuju usmenu povijest, životne priče, osobne pripovijesti i autoetnografiju. Narativne su metode pak nastale kao izraz otklona od tradicionalnih znanstvenih metoda, uključujući pozitivizam, koje su kritizirane zbog postuliranja dualnosti subjekta i objekta, ignoriranja odnosa moći između istraživača i predmeta istraživanja te povlašćivanja „akademsoga“ u odnosu prema „svakodnevnom“ glasu. Narativne metode zamućuju granicu između subjekta i objekta istraživanja, smještaju ljude u kontekst odnosa moći i daju im da sami govore (Erdmans, 2007: 7). A to je upravo ono što čini Jakovina.

Odbacivši teoriju kao prijetnju jasnoći svoje naracije i ne osvijestivši ograničenja i slabosti narativnih metoda koje implicitno koristi, Jakovina je ostavio čitatelje da plutaju u vrlo personaliziranim opisima odnosa u međunarodnoj zajednici u kojima se silno preuveličavaju moć, utjecaj i važnost pokreta nesvrstanih i Jugoslavije kao njegove predvodnice. Ključni kolektivni akteri poslijeratne međunarodne politike, zapadni i istočni vojni i politički blokovi, čine se kao međaši koji postoje zato da uokvire prostor nastanka i djelovanja pokreta nesvrstanih. Načelno se boreći protiv blokova i blokovske podjele svijeta, jugoslavenski političari vrlo dobro su pak znali da bez njih nema ni nesvrstanih i da time Jugoslavija gubi kakvu-takvu ulogu u međunarodnoj zajednici. Stoga nije teško razumjeti njihovu uspaničenost zbog raspada blokovske strukture međunarodne zajednice. Pokušaj Poljske osamdesetih godina 20. stoljeća da izađe iz sovjetskoga bloka i oslobodi se sovjetskoga jarma, Jakovina komentira ovako:

„Kratko poslije dolaska na čelo SSIP-a, Lončar je u Ljubljani pohvalio smjer promjena u svijetu, popuštanje zategnutosti, ali i naglasio kako se u ovom trenutku ne može dopustiti 'da dođe do amputacije Poljske ili do destabilizacije bloka kao takvog, jer ipak se mora poštovati neka vrsta ravnoteže u blokovskom odnosu snaga, ali dolazi do jednog pomjeranja i veće slobode'“ (str. 425-426).

Godina je 1988., sljedeće će godine biti srušen Berlinski zid, a Lončar se protivi „amputaciji Poljske“, „destablizaciji“ sovjetskoga bloka i narušavanju „ravnoteže u blokovskom odnosu snaga“! Je li to povijesno-političko vizionarstvo o kojemu je rado govorio?

činiti jedan pol binarne konstrukcije, primjerice „glamurozan zločinac“ ili „zločinački glamur“, a suprotni pol trebalo bi skovati od izraza koji opisuju poštena demokratskoga vladara skromna ili umjerena stila života.

Ako se načelno prihvati mogućnost da se može napisati znanstveno relevantna biografija vlastitoga živoga prijatelja, Jakovini to nije pošlo za rukom. U biografiji nema ničega što Lončar ne bi želio da u njoj bude. Je li riječ o autoriziranoj biografiji? Jakovina je pristao na pristranost u izboru tema, a time i historijskih vrela, dokumentata, znanstvenih radova i medijskih napisa o Lončaru, smetnuvši s uma da biografija ne govori samo o osobi o kojoj se piše, nego i o osobi koja piše nečiju biografiju. Navest ću nekoliko primjera selekcijske i posljedične interpretacijske pristranosti.

„ZADARSKI SLUČAJ“

Najprijeponorniju epizodu iz Lončareva ranoga političkog života čini „zadarski slučaj“ pod kojim se misli na njegovo obavještajno-političko djelovanje u oslobođenom Zadru 1944.-1945. Lončar je sumnjičen da je kao član, a od 1945. i načelnik Odjeljenja za zaštitu naroda (OZNA) Zadra sudjelovao u komunističkoj represiji koju su obilježile izvansudske likvidacije „narodnih neprijatelja“ u Zadru i okolici, kao i montirani postupci pred vojnim sudovima i Okružnim narodnim sudom grada Zadra u kojima je od kraja 1944. do kraja 1945. osuđeno 346 osoba, među njima čak 116 na smrt strijeljanjem (Begonja, 2005: 80; v. Begonja, 2012). Afera je godinama tinjala u hrvatskome javnom i političkom životu da bi buknila nakon što je gradonačelnik Milan Bandić dodijelio 2019. Lončaru Medalju Grada Zagreba za „izuzetna postignuća i značajan doprinos suradnji Republike Hrvatske s ostalim članicama EU“. Zadarski sveučilišni profesor Zlatko Begonja javno je optužio Lončara da je bio umiješan u poslijeratne zločine u zadarskom kraju i da se u zadarskom arhivu nalaze dokumenti koji ga inkriminiraju. Lončar je sve to nazvao „lažima“, „krivotvorinama“, „linčom“ i slično. Shvatljivo je ako je Jakovina prihvatio Lončarevo odbijanje da govori o tome razdoblju svoga života, jer nikoga nije moguće prisiliti da govori o onome o čemu je odlučio šutjeti. U hrvatskom je kontekstu, nažalost, donekle razumljivo i to što Jakovina kao pripadnik „lijevoga“ tabora hrvatskih povjesničara ne vjeruje Begonji koji pripada „desnom“ taboru. No neshvatljivo je to što Jakovina sam nije u zadarskome ili nekome drugom arhivu potražio dokaze za istinost tvrdnji jedne ili druge strane. Povjesničar Jakovina odustao je od arhivskoga traganja za povijesnim činjenicama i olako prešao preko cijeloga slučaja kao da je riječ o potpuno nevažnoj epizodi Lončareva života.

TERORISTIČKE AFERE

Važna postaja na Lončarevu putu na „vrh svijeta“ bio je veleposlanički mandat u SR Njemačkoj (1973.-1977.). Sedamdesete su bile olovne godine u poslijeratnoj njemačkoj povijesti jer su zemlju preplavili valovi ljevičarskoga terorizma usmjerena protiv „svinjske države“: bombaški napadi na željezničke kolodvore, robne kuće, izdavačke tvrtke, američke vojne baze i baze NATO-a, pljačke banaka, otmice i ubojstva industrijalaca, sudaca, političara, podmetanje bombi pod automobile, otmice zrakoplova i uzimanje talaca, napadi na njemačka veleposlanstva u svijetu i dr. Među

terorističkim organizacijama najopasnija i „najslavnija“ bila je *Rote Armee Fraktion* (RAF) ili Frakcija crvene armije (Hoffmann, 1997; Pflieger, 2011; Terhoven, 2022). U najmanje dva istaknuta teroristička slučaja izravno su bili upleteni Jugoslavija i njezin aktualni i bivši veleposlanik u Bonnu.

„Aferu Carlos“ uzrokovao je dolazak najtraženijega međunarodnog teorista toga doba Ilicha Ramireza Sáncheza Carlosa, poznata i kao Šakal, u Jugoslaviju u rujnu 1976. (Balantič, 2015: 158-166; Akrap, 2021). Nije to bio ni prvi ni posljednji Carlosov boravak u Jugoslaviji, gdje je znao ostati više tjedana pa i mjeseci. Jugoslavensko vojno i političko vodstvo proglasilo je Carlosa „gerilcem iz Venezuele“ (Akrap, 2021: 172), kao što je mnoge, ideološki i politički bliske strane teroriste, terorističke skupine i organizacije smatralo „revolucionarima, revolucionarnim organizacijama, borcima protiv imperijalizma, neokolonijalizma i cionizma, borcima za nacionalna prava, borcima za slobodu i borcima za socijalizam“ (Akrap, 2021: 168). Jugoslavija je stoga bila utočište članovima mnogih terorističkih organizacija, dopuštala im je slobodan prolaz preko svoga teritorija, okupljanja na njemu, krijumčarenje oružja preko njega, obučavala ih i obrazovala u svojim vojnim i civilnim ustanovama (Riegler, 2013). Tako je jačala politički utjecaj i ostvarivala gospodarske koristi, primjerice izvozom oružja i sklapanjem unosnih vojnih ugovora, u nesvrstanim zemljama. Osobito je bila slaba prema palestinskim terorističkim organizacijama koje su propagirale sustavnu primjenu nasilja u borbi protiv Izraela do njegova „bacanja u more“, to jest potpuna uništenja.

Ministarstvo unutarnjih poslova SR Njemačke službeno je obavijestilo jugoslavenski Savezni sekretarijat za inozemne poslove da su 6. rujna 1976. Carlos i Hans-Joachim Klein, član ekstremne ljevičarske organizacije *Revolutionäre Zellen* (RZ), za koju se pretpostavljalo da je povezana s RAF-om, sletjeli u beogradsku zračnu luku zrakoplovom iz Alžira te je zatražilo od jugoslavenskih vlasti da ih uhiti i izruči Njemačkoj sukladno sporazumu dviju država o ekstradiciji. Zapanjenim Nijemcima jugoslavenska je vlast poručila da njezini obavještajci nisu u zračnoj luci uočili tražene osobe. Carlos je, rečeno je, zapravo bio „alžirski profesor povijesti“, a drugi stranci došli su na tečaj obrazovanja u Radio-televiziju Beograd.

Diplomatsko-politička bitka vodila se i u Bonnu. Njemački državni tajnik pozvao je na razgovor otpravnika poslova u jugoslavenskom veleposlanstvu u Bonnu i obavijestio ga o tome da je Carlos sa suradnicima sletio u beogradsku zračnu luku. Kazao mu je da su jugoslavenski obavještajci znali za to, ali su ipak dopustili da napusti zračnu luku, smjesti se u jedan beogradski hotel i dva dana poslije zrakoplovom JAT-a odleti u Irak. Upozorio ga je na to kako je taj slučaj „vrlo važan za odnose među državama“ (Balantič, 2015: 160). Međudržavni spor nije ostao na nižima diplomatskim razinama, nego se u njega uključio i veleposlanik Lončar koji je, među ostalim, „prigovorio cijeloj zapadnoj zajednici država da vrši pritisak“ na Jugoslaviju (Balantič, 2015: 164). No čitatelji ne mogu iz biografije doznati ništa o pritiscima cijeloga Zapada na Jugoslaviju. Tu aferu Jakovina je, naime, apsolvirao ovako:

„Lončar je dva dana proveo na farmi kod Franza Josefa Straussa u Bavarskoj... Strauss je bio i od velike pomoći kada je Jugoslavija imala ‘problem s Carlosom’...“

Carlos je 1976. uhićen u Jugoslaviji na što je SR Njemačka zatražila izručenje, ali su ga jugoslavenske vlasti otpremile u Bagdad. Njemačka vlada i neki krugovi to su htjeli snažno osuditi, bilo je prijedloga da se uvedu sankcije, ali su privredne institucije, prije svega Bavarske, bile za prevladavanje sukoba“ (str. 269-270).

„Afera Frakcija crvene armije“ počela je kada su u Zagrebu 2. svibnja 1978. uhićena četiri člana drugoga naraštaja RAF-a (Balantič, 2015: 166-181). Njemačka je zatražila da joj jugoslavenska vlast izruči rafovce, ali je obaviještena da će Jugoslavija zauzvrat zahtijevati izručenje osam jugoslavenskih državljana hrvatskoga podrijetla, među kojima je najpoznatiji bio Stjepan Bilandžić (1938.-2022.), jedan od čelnika Hrvatskoga narodnoga otpora. Bilandžića su jugoslavenske tajne službe već pokušale ubiti, a neko je vrijeme proveo u njemačkom zatvoru. Tri od osam traženih osoba imale su politički azil u Njemačkoj. Njemačkoj je strani priopćeno da će konačnu odluku o tome donijeti sam Tito. „...Tito je u osnovi pristao na izručenje četvorke, ali pod uvjetom protuusluge. Ako Jugoslaveni ne budu ustrajavali na izručenju svih osam, među izručenima moraju biti Bilandžić i Jelić“ (Balantič, 2015: 168).

Premda više nije bio veleposlanik u Bonnu, Lončar se uključio u pokušaj rješenja i te afere. Njemačkom veleposlaniku u Beogradu Jescu von Puttkameru kazao je da je Jugoslavija „suočena sa sve većim pritiskom prijatelja“ da ne izruči rafovce. Neće on spominjati konkretne države, ali nije posrijedi samo pritisak Arapa nego i drugih „prijatelja“. Kada je službeni razgovor završen i kada ga zapisničar više nije mogao čuti, Lončar je Puttkameru nastojao pomoći da bolje razumije stvari rekavši mu da dolazi „izravno s posjeta Giereka Brijunima“ i da „tamo stanje vide jednako“ (Balantič, 2015: 169-170). Na Brijunima je boravio Edward Gierek, čelnik poljske komunističke partije, u društvu Tita i Stane Dolanca. Dolanc je sljedećega dana potvrdio Puttkameru da postoji pritisak „prijateljske strane“, ali je bio „suvereniji od Lončara i ustvrdio je da to neće utjecati na odluku Jugoslavije o slučaju izručenja njemačke četvorke“ (str. 170). Ustrajao je na tome da Jugoslavija mora dobiti nešto zauzvrat, ali je tražio „samo jednu ili dvije osobe s popisa traženih terorista hrvatskih korijenima“ (str. 170). Njemačka je strana tvrdila da Jugoslavija nije dostavila vjerodostojne dokaze i ponudila uvjerljive argumente za izručenje traženih osoba. Jugoslavenska vlast nije naposljetku izručila njemačke teroriste, nego ih je proglasila nepoželjnim osobama i dopustila da slobodno odu u zemlje koje sami izaberu. Nijemcima je poručeno da su takvu odluku donijeli neovisni jugoslavenski sudovi na koje vlada nema utjecaja te da Njemačka nije ponudila uvjerljive argumente ni za krivicu ni za izručenje rafovaca. Slovenska povjesničarka Polona Balantič, koja je temeljito proučila slučaj na temelju arhivskih vrela, zaključila je da se u odlučivanju o tom slučaju Jugoslavija vodila strahom od hrvatske političke emigracije i nastojanjem da očuva dobre odnose s utjecajnim članicama pokreta nesvrstanih, posebice s arapskim državama.³ RAF je, naime, bio povezan s palestinskim terorističkim organizacijama,

³ Iz Lončareve je biografije očito koliko je jugoslavenska vlast bila opsjednuta emigracijom, posebno hrvatskom političkom emigracijom, i što je sve činila da je suzbije. Osobito su bili složeni zadaci veleposlanstva i jedanaest konzulata u SR Njemačkoj: „Jedna od stvari

koje su pritiskale i ucjenjivale jugoslavensku vlast zahtijevajući da pusti rafovce na slobodu. Nisu bili sami, jer su arapske zemlje „podupirale političku borbu Palestinaca, pa tako i PLO i terorističkih skupina koje su bile agresivnije od PLO-a“, a one su pak bile izvor svakovrsne potpore njemačkim teroristima (Balantič, 2015: 181). Palestinci su Nijemce uključili u svoju široku terorističku mrežu, a Nijemci su zauzvrat sudjelovali u terorističkim akcijama Palestinaca diljem svijeta (Herf, 2016).⁴ Evo kako je Jakovina apsolvirao taj skandal:

„Puttkamerov mandat svejedno je bio povezan s nizom poteškoća, posebno na samom kraju, kada je Jugoslavija 1978. odbila Njemačkoj izručiti skupinu Red Army Faction II (!) u zamjenu za osmoricu pripadnika hrvatske emigracije“ (str. 269).

ODNOSI S IZRAELOM

Iz knjige se ne može saznati je li u razgovorima s Jakovinom Lončar iscrpnije opisao i objašnjavao te afere, koje nisu bile samo izraz krajnje problematičnog odnosa Jugoslavije prema palestinskim terorističkim organizacijama i skupinama, nego i prema Izraelu. Pod pritiskom arapskih država, pokret nesvrstanih vodio je radikalnu protuizraelsku politiku. Jugoslavija je sudjelovala i u izradi političkih rezolucija UN-a o Izraelu i agitirala za njihovo usvajanje. Nije sporno što je u rezolucijama kritizirana izraelska okupacija palestinskih područja, nego to što su korišteni narativ i diskurs radikalnih palestinskih terorističkih organizacija o Izraelu kao „rasističkoj državi“ koju treba zbrisati s lica zemlje. Premda su se u borbi protiv izraelske okupacije pozivale i na Rezoluciju UN-a o podjeli Palestine iz 1947. na židovsku i arapsku državu, koja je predviđala poseban status Jeruzalema, nesvrstani, među njima i Jugoslavija, u svojim su političkim rezolucijama zahtijevali da cijeli El Kuds (Jeruzalem) pripadne Palestincima, što respektivna rezolucija UN-a nije sadržavala. Lončar je bio veleposla-

koju su konzuli trebali posebno gurati bila je motivacija naših radnika da u što većem broju odlaze gledati utakmice Svjetskog nogometnog prvenstva. Jugoslavija je u prvom kolu igrala s Brazilom, Škotskom i Zairom, pa je zaključeno 'da je to još jedna prilika da se ispolje patriotska osjećanja' što je 'najbolja garancija i preventiva od eventualnih ekscesa emigracije i drugih neprijatelja'" (str. 287). Drugim riječima, konzuli su trebali agitirati među *gastarbajterima* da idu na utakmice jugoslavenske reprezentacije te glasno i vidljivo navijaju za nju. I dok je taj slučaj bizaran, zastrašujuća je spoznaja da su diplomatski predstavnici služili prijetnjama i ucjenama nedužnih ljudi. Jednom je prigodom generalni konzul Marijan Kraljević napeto stanje smirio „tako da je pozvao jugoslavenske gostioničare i rekao im da nema namjeru raspravljati o nasilju. Bude li se nešto dogodilo, pritisnut će tamo gdje najviše boli, a to je familija u Jugoslaviji. UDBA je dakle bila spremna uzvratiti udarac“ (str. 298).

⁴ Članovi palestinske terorističke organizacije „Crni rujan“ uvjetovali su puštanje otetih i poslije ubijenih članova izraelskoga tima na Olimpijskim igrama u Münchenu 1972. oslobođanjem 232 Palestinca iz izraelskih zatvora, ali i Andreasa Baadera i Ulrike Meinhof, utemeljitelja i vođa RAF-a, iz njemačkoga zatvora (Reeve, 2011). Njemački teroristi potpuno su prihvatili naraciju i diskurs palestinskih terorističkih organizacija o Izraelu i vodili „neobjavljeni rat“ protiv njega (Herf, 2016).

nik u Bonnu i Washingtonu, prijestolnicama država koje njeguju posebnu osjetljivost i povijesnu odgovornost za sudbinu Izraela i Židova uopće. Pa zar nikad nitko od visokih dužnosnika tih država nije otvorio pitanje jugoslavenskoga odnosa prema Izraelu? Dakako da jest, o tome su pisali drugi autori. No bilo bi zanimljivo znati iz prve ruke što su Lončara pitali američki i njemački dužnosnici o tome i što im je odgovarao. O tome u biografiji nema ništa: ili je Lončar i to proglasio zabranjenom temom, ili ga Jakovina nije ni pitao o tome. Ako nije mogao ništa doznati od Lončara, zašto nije „ušao“ u njemačke i američke arhive i odgovor potražio u njima?⁵

U biografiji na jednom mjestu Lončar spominje „glupave Arape“ i njihovu, valjda, „glupavu“ politiku prema Izraelu. Zašto su jugoslavenska politika i on kao njezin diplomatski izvršitelj desetljećima trpjeli diktat „glupavih Arapa“?⁶ Zašto nisu promijenili stav i obnovili diplomatske odnose s Izraelom, koji su prekinuti nakon izraelske pobjede u Šestodnevnom ratu 1967, samo dan nakon okončanja vojnih operacija, kada se još nije znalo da će uslijediti dugotrajna izraelska okupacija palestinskih teritorija? Na kasnije znakove da je Izrael pripravan obnoviti diplomatske odnose, Lončar daje sljedeću uputu: „Izraelcima treba odgovoriti preko Kaira da smo zainteresirani za nastavak pregovora oko uspostave diplomatskih odnosa. No pitanje ne treba fiksirati, naročito u pogledu termina, treba otežati, ali i da ne osjete, jer nama u ovoj situaciji izazvanoj krizom u Zalivu, takva posjeta jednog visokog funkcionera bar za sada ne bi odgovarala“ (str. 412). U to je doba Država Izrael postojala četrdesetak godina i već je bila jedna od najprosperitetnijih država u svijetu. Nisu malu ulogu u tome imali izraelski političari, uključujući diplomate, pa naputak da ih „muljaju“ kojekakvi mediokriteti iz diplomacije države koja se raspadala zvuči kao neslana šala. Usput, lijepo bi bilo da smo iz knjige doznali kako je izgledao susret savjetnika predsjednika Hrvatske Budimira Lončara i predsjednika Izraela Šimona Pereza kada je potonji 2010. došao u državnički posjet Hrvatskoj.

⁵ Dakako da su jugoslavenski državni dužnosnici, uključujući Tita, razgovarali s američkima i europskima diplomatima i političarima o Izraelu i arapsko-izraelskima odnosima. Razgovori su postali posebno intenzivni i napeti od Sueske krize 1956., izazvane Naserovom nacionalizacijom Sueskoga kanala i posljedičnim vojnim napadom Izraela, Francuske i Velike Britanije na Egipat, tijekom koje je razmatrana i potencijalna, ali neostvorena uloga Tita kao posrednika u rješavanju sukoba (Režek, 2014).

⁶ Dokle je sezala servilnost Jugoslavije prema Palestincima ilustrira sljedeća zgoda: kada je vođa PLO-a Jaser Arafat došao na Titov brod „Galeb“, posada je panično uklanjala oznake „Jaffa“ s naranča u zalihama namirnica (Jakovina, 2011). Arafat nije smio znati da Jugoslavija uvozi naranče iz Izraela, nije smio vidjeti da se naranče iz Jafe smatraju izraelskima i, na koncu konca, nije smio znati da netko vidi Izrael na zemljovidu kada su se on, članovi njegove organizacije i pisci udžbenika za palestinsku djecu pretvarali da ga nema na njemu.

EMBARGO NA UVOZ ORUŽJA

Iz perspektive suvremene hrvatske političke povijesti, najprijeplornija epizoda Lončareve karijere vezana je za njegovu ulogu u UN-ovu nametanju zabrane uvoza oružja i vojne opreme u Jugoslaviju. Vijeće sigurnosti UN-a usvojilo je 25. rujna 1991. Rezoluciju 713 kojim se sve države obvezuju da „u svrhu mira i stabilnosti u Jugoslaviji, odmah provedu opći i potpuni embargo na sve isporuke oružja i vojne opreme Jugoslaviji, dok ovo Vijeće drukčije ne odluči“. Pozivajući se na razloge za donošenje Rezolucije, navedeno je da je Vijeće imalo u vidu i stav ministra vanjskih poslova Jugoslavije („...*having heard* the statement by the Minister of Foreign Affairs of Yugoslavia...“).⁷ U Hrvatskoj, ali i u Sloveniji i Bosni i Hercegovini, to je doživljeno kao najnemoralniji i najciničniji postupak međunarodne zajednice koji je smrtno ugrožavao napadnute republike, dok agresorsku Srbiju i srbiziranu JNA, koja se hvalila da je četvrta ili peta vojna sila u Europi, ničim nije ugrožavao jer su oružja imale napretek. Lončaru se pripisuje važna politička uloga u nametanju embarga. Definiravši stanje u Jugoslaviji kao „sukob sa samom sobom“ (str. 562), neku vrstu građanskoga rata, Lončar je mislio da treba kazniti sve strane koje su, manje ili više, krive za nastalo stanje. I kada je na djelu građanski rat, to nipošto ne podrazumijeva jednak položaj i jednaku odgovornost svih sukobljenih strana za njegovo izbijanje pa, dakle, ni jednak politički i etički odnos prema svim stranama. Srbija je već bila srbizirala JNA i prisvojila gotovo sav njezin vojni arsenal, oružano je napala dvije i pripremala se napasti treću republiku, a otprije je suspendirala autonomiju Kosova. Uvoditi u takvim uvjetima opći embargo na uvoz oružja i vojne opreme, značilo je osuditi ugrožene i napadnute republike na poraz. Za Hrvatsku to vjerojatno ne bi bio gubitak jedne političke bitke, nego poraz u „totalnom ratu“ za političku egzistenciju naroda.⁸

U takvim okolnostima, a sve kako bi dobio prigodu očuvati Jugoslaviju, Lončar se zauzima za uvođenje embarga. „Koliko se sjećam, podržali smo Lončarevu poziciju prema embargu na oružje“, izjavio je bivši američki ministar vanjskih poslova James Baker u prepisci s Jakovinom (str. 563). Jakovina dodaje da „rasprava nije osudila Hrvatsku i Sloveniju, već Miloševića i JNA, točno u skladu s onim što je Lončar uvijek i govorio. Svoj nastup u Vijeću sigurnosti smatrao je jednim od svojih postignuća, nipošto kao podmuklu borbu protiv Hrvatske, kako se kasnije tvrdilo“ (str. 563). No ovdje nije riječ o *raspravi*, o tome što je Lončar rekao ili nije rekao u njoj, nego o *odluci* koju je podupirao, a to je zabrana uvoza oružja i vojne opreme u Hrvatsku u jesen 1991, nepuna dva mjeseca prije traumatičnoga pada Vukovara. Nimalo stoga nije čudno što je doživljena kao „podmukla borba protiv Hrvatske“. Jakovina opravdava Lončarov postupak time što je još uvijek bio jugoslavenski ministar, „morao je nastaviti raditi u Beogradu“ i „nije mogao zastupati interese pojedine strane“ (str. 564). Ne, nije *morao* nego je *htio* i *želio* „nastaviti raditi u Beogradu“, ostati ministar

⁷ Security Council resolution 713 (1991): refworld.org/docid/3b00f16f1c.html (kurziv: MK).

⁸ Embargo je ukinut nakon svršetka rata Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 1021. iz 1995. (Tot, 2007: 86). O okolnostima uvođenja embarga, ulozi međunarodnih i jugoslavenskih kolektivnih i pojedinačnih aktera u tome, uključujući Lončara, v. Hodge (2007).

vanjskih poslova Jugoslavije i zastupati interese „svih strana“. Uostalom, imao je uvjete za mirovinu, mogao je dati ostavku i vratiti se u Preko. Jakovina podsjeća i na to da je za odluku o embargu glasovalo svih petnaest članica Vijeća sigurnosti: „Da su željeli drugačije, da su vidjeli bolje od Lončara, vjerojatno bi 15 ministara vanjskih poslova predložilo nešto drugo? Objašnjenje za takve paradokse nikada nije ponuđeno“ (str. 566).

O kakvima je paradoksima riječ? Nema nikakvih paradoksa, jer su članice Vijeća sigurnosti glasovale sukladno vlastitim interesima i viđenjima stvari. Nisu bile zainteresirane za raspad Jugoslavije, širenje i produbljenje krize na Balkanu i nisu potpuno shvaćale prirodu sukoba u njoj. Ne očekuje, valjda, Jakovina da hrvatska politika i javnost jednako prosuđuju poznavanje odnosa u zemlji i ponašanje predstavnika Bjelokosne Obale, Jemena, Kube, Zaira i Zimbabvea u Vijeću sigurnosti UN-a s ponašanjem jugoslavenskoga ministra vanjskih poslova iz „hrvatske kvote“? Jugoslavija je, nastavlja Jakovina, bila tada još uvijek jedini međunarodno priznati subjekt pa je ona jedina mogla kupiti oružje (str. 535). Dakle, embargo je bio uveden stvarno, a ne samo formalno Jugoslaviji. Jakovina se potom upušta u skandalozna objašnjenja prema kojima je Hrvatska ionako mogla kupovati oružje ilegalno, onako kako su to radili libanonski Hezbollah i drugi! Hezbollah ima matičnu državu, Libanon, i ima Iran, državu koja ga je stvorila i koja ga opskrbljuje oružjem, a obje mogu proizvoditi i legalno kupovati oružje na međunarodnom tržištu (Kasapović, 2016). U konačnici se naoružavala pa nije bilo velike štete od embarga, kao što su insinuirale hrvatska politika i javnost. Na koncu konca, sam je Jakovina ponudio jednostavno objašnjenje Lončareva ponašanja: „Lončar je činio ono što je smatrao najboljim, u što je velikim dijelom vjerovao, ono što su željeli posvuda u svijetu: pronaći rješenje za Jugoslaviju, bez rata i bez raspada“ (str. 570).

Kako bi pronašao rješenje koje bi osiguralo opstanak Jugoslavije, Lončar se morao pretvarati da ne vidi rat koji je već počeo i mjesecima trajao: u Hrvatskoj je još u kolovozu 1990. počela „balvanska revolucija“, oružana pobuna pripadnika srpske manjine pod izravnom kontrolom Srbije, kojoj je cilj bio teritorijalno komadanje Hrvatske; vodile su se oružane bitke i okršaji u brojnim mjestima u Slavoniji i Dalmaciji, na Banovini i u Lici; u kolovozu 1991. počinju „mitske bitke“ za Dubrovnik i Vukovar. Već je bila završena „Osamosvojitvena vojna“ u Sloveniji, desetodnevni sukob JNA i slovenske Teritorijalne obrane od 27. lipnja do 7. srpnja 1991, nakon kojega Slovenci nisu pomišljali na povratak u Jugoslaviju. Na referendumima u prosincu 1990. i svibnju 1991. Slovenci (86,6 posto) i Hrvati (94,2 posto) izjasnili su se za osnutak samostalnih nacionalnih država. Parlamenti Hrvatske i Slovenije usvojili su 25. lipnja 1991. deklaracije o neovisnosti.

Što poslije svega toga Lončaru nije bilo jasno? Škime je on mislio graditi transformiranu Jugoslaviju? Najprije daje pa u studenome 1991. povlači ostavku na ministarsko mjesto, sjedi u opustjeloj „Kući“, da bi tek 14. siječnja 1992. održao posljednji kolegij – samo dan prije no što je Europska unija objavila da priznaje Hrvatsku i Sloveniju kao neovisne države. Tada je napokon i Lončar morao prihvatiti činjenicu da od njegovih napora da očuva Jugoslaviju neće biti ništa. Stanje je bilo nadrealno: jedan visoki jugoslavenski dužnosnik, koji nikad nije bio izabran na

bilo koju funkciju demokratskim izborima i koji je predstavljao vlast koja nije imala izbornu demokratsku legitimnost, prelazi preko slobodno i demokratski izražene volje građana Hrvatske i Slovenije na parlamentarnim izborima i na referendumima kao preko nevažne činjenice. I pritom govori o demokratizaciji i demokraciji!

INTELEKTUALNI I MORALNI PROFIL

Jakovina prikazuje Lončara kao intelektualnu, obrazovanu, profinjenu, uglađenu, otmjenu, smirenu, gospodsku osobu. Družio se i prijateljevao s moćnim, bogatim i slavnima ljudima poput Jimmyja Cartera, Georga H. W. Busha, Willyja Brandta, Helmuta Schmidta, Hansa-Dietricha Genschera, Giannija De Michelisa, Lawrencea Eagleburgera, Boutrosa Boutrosa-Ghalija, Hansa van den Broeka, Davida Rockefellera, Georga Sorosa i dr. – od većine tih ljudi građanima Hrvatske koji su preživjeli igre s ratom i međunarodnim priznanjem Hrvatske diže se kosa na glavi. Zavolio je umjetničku „vibrantnost“ još u New Yorku pa se rado družio s Edom Murtićem, Radom Šerbedžijom, Jagodom Buić, Predragom Matvejevićem i drugima.

No iz biografije „izviruje“ politički karijerist koji je žrtvovao vlastita uvjerenja i osjeća je kako ne bi bio zaustavljen u napredovanju.

Početak pedesetih godina mladoga je Lončara „oduševio“ Đilas: „Bili smo politički naelektrizirani, gutali smo sve što je govorio, mislili smo da se događa evolucija, da se izgrađuje dinamična alternativa real-socijalizmu i sovjetskom sustavu... S Đilasom smo lakše prodavali pozitivan izgled Jugoslavije“ (str. 107). No kada je Đilas pao, Lončar ga se odrekao kako ne bi ugrozio karijeru. Taj je obrazac ponašanja opetovao i u sljedećima političkim krizama i sukobima. Neki su svjedoci govorili da je promjena političkoga ozračja početkom sedamdesetih godina „ponijela i Lončara“: „S odobravanjem je govorio o Savki Dabčević-Kučar i Miki Tripalu. Volio je i Marka Nikezića i Latinku Perović, ali nikada iz vida nije ispuštao kamo i kako plovi cijeli jugoslavenski konvoj kojim upravlja Tito“ (str. 250-251). Kada su Savka, Miko, Latinka i Marko izbačeni iz konvoja, Lončar je nastavio putovati u njemu. Njihov je pad „malo zaljuljao“ Lončara, ali bez ozbiljnijih posljedica (str. 255). U mladosti se zaljubio u Japanku Midori Shimanouchi koju je upoznao u New Yorku, ali „za brak nije bio spreman, još manje je bio spreman karijeru dovesti u pitanje brakom sa strankinjom“ (str. 85).

Nadalje, Jakovina hvali Lončarevu suzdržanost i korektnost prema suradnicima i kolegama:

„Gotovo nikada i niti u jednom slučaju – ili vrlo rijetko – bi Lončar govorio kritički o bilo kome. Njegova je kritika uvijek bila blaga. Ako bi se i dogodila, mogla bi biti vrlo duhovita, dalmatinski oštra, ali nikada vulgarna, uvijek elaborirana. Tito nije bio jedan od kritiziranih. ‘Mao je najveći, ali je grijeshio’, bila je fraza koju je kasnije čuo u Kini. Mogla se primijeniti na Tita i to je bilo sve“ (str. 145).

To je bilo sve? Bilandžić je u svojim memoarskim zapisima *Povijest izbliza* (2006) dojmljivo prikazao licemjerje jugoslavenske političke klase, dubok jaz između onoga što su njezini pripadnici govorili javno i onoga što su doista mislili i govorili privatno. Lončar se odlično uklapa u taj skupni portret.⁹

Za Stanu Dolanca govorilo se „da bi radije s Titom i u krevet, umjesto Jovanke. Stajao je na pozornici kao 'pizda, nametljiv, bez znanja jezika, kao Himmler', govorio je poslije Lončar. Dolanc je bio jedna od negativnih pojava u jugoslavenskom političkom životu“ (str. 248-249). Janez Drnovšek izgledao je „skromno“, ali je bio „jako sujetan“. U UN-u je njegov prvi nastup bio „promašen“, a govor „siv, neprimijećen“ (str. 425, 447). Ministar vanjskih poslova neovisne Slovenije Dimitrij Rupel ponaša se „posebno neotesano“ i „lupeta po običaju“ (str. 531). Diplomata Rudi Čačinović nije „imao dubinski viziju jugoslavenske politike, što ona znači, što je nesvrstanost primijenjena na europske prilike, nije imao diplomatski, a možda ni politički kapacitet da shvati dalekosežnost Brandtove Istočne politike“ (str. 261).

„Komunistički vladar“ Hrvatske Vladimir Bakarić bio je „drug mrtvac“, opsjednut opstankom na vlasti (str. 147). Ante Marković bio je tašt, nije „shvaćao kontekst, položaj Armije, vlastitu ulogu i moć“. Katkad je bio „beskrajno površan“, a katkad „previše ambiciozan“ (str. 507, 519).¹⁰ Josip Vrhovec, ministar vanjskih poslova, bio je osoba koja je autoritarnošću prikrivala komplekse, sumnjičav, nepovjerljiv, „djelovao je nesigurno..., nikad nije plijenio, bio je nervozan u razgovoru, loše je vodio kolegij, slabo vladao diskusijom, teško je izvodio zaključke, stalno u neakvoj žurbi, nemogućnosti da organizira posao“ (str. 315-316). Protiv Vrhovca urotile su se „tri vodeće hrvatske političarke, Milka Planinc, Jelica Radojčević, Srpkinja iz Bjelovara i Ema Derossi-Bjelajac“, koje „nisu Jožu mogle smisliti“, jer su u njemu vidjele igrača Savke Dabčević-Kučar. „Savku nijedna nije voljela po ženskoj liniji“, govorio je Lončar.¹¹ Posebno ga nije podnosila Milka Planinc, koja je smatrala „da ništa neće

⁹ Bilandžić (2006: 380) opisuje susret s Lončarom 24. lipnja 1991. u beogradskom hotelu „Park“: „Nakon razgovora s generalima (dvojom hrvatskih generala iz JNA koji ga obavještavaju da će vojska za nekoliko dana napasti Sloveniju, prim. M. K.), kratak susret s ministrom vanjskih poslova Budimirom Lončarom. Po njemu, savezna vlada hoće transformaciju Jugoslavije u društveni sistem po uzoru na zapadne zemlje. Toj ideji otpor daju i Srbija i Slovenija i Hrvatska, naravno zbog različitih interesa. Vlada priželjkuje smjenu njihovih lidera, uključivo i Slobodana Miloševića. Rekao sam mu da ne vidim snage koje bi to mogle izvesti“. Ne znamo što je Lončar odgovorio Bilandžiću i je li mu išta odgovorio, ali je očito da je vlada u kojoj je sjedio priželjkivala smjenu Tuđmana i demokratski izabrane vlasti u Hrvatskoj silom. Nije teško dokučiti tko bi trebao izvršiti tu smjenu.

¹⁰ „Držim kako je ipak nužno pohvaliti Leku Lončara zbog njegove lojalnosti prema predsjedniku vlade Markoviću... Leko Lončar je postojano podržavao svog predsjednika do predvidovog i neminovnog kraja. Lončarevo držanje bilo je, prema mojoj ocjeni, za svaku pohvalu“ (Velebit, 2016: 742).

¹¹ Takvo Lončarevo stajalište najlakše je označiti kao „seksistički“ ispad, no ono je ponajprije tendenciozna ocjena kojom se hotimice brišu političke razlike između Dabčević-Kučar, na jednoj, i Planinc, Radojčević i Derossi-Bjelajac, na drugoj strani. One su bile političke protivnice u Hrvatskom proljeću, a ne ženske suparnice.

učiniti jer je dogmat“ (str. 315-316).¹² Dok Lončar nije imao nijednoga tjelohranitelja, Vrhovec je imao dvojicu: „Što ti trebaju, da ti drže onu stvar kad pišaš“, govorili su mu“ (str. 396). Diplomata Leo Mates svoje znanje „katkad nije koristio na pristojan način. Znao je izazvati osjećaj manje vrijednosti kod sugovornika, potrebom da komentira, priča sve što zna“ (str. 110).

Crnogorski političar Veljko Vlahović bio je kao „đak iz prve klupe koji s obožavanjem promatra svoje profesore i nastoji ih što vjernije oponašati“ (str. 110). Lazar Mojsov, „Makedonac na kadrovskoj listi, ali Srbin po osjećaju“, „nije imao integritet, nije imao hrabrosti, prilagođavao se situaciji i tako ‘plivao’“ (str. 383). Raif Dizdarević „imao je antizapadni naboj, dijelom zbog muslimanskog porijekla, dijelom iz ideoloških razloga“ (str. 383). Veljko Mićunović bio je „otvoren i grub“, „neugodan, crnogorski sujetan, nikada nije zaboravljao“, „nikada blagonaklon prema Lončaru“ (str. 105, 132, 170). Diplomata Vladimir Popović bio je „autokratičan, netrpeljiv, nedovoljno intelektualno suptilan“ (str. 170). „Gospodar Bosne“ Branko Mikulić, predsjednik savezne vlade u kojoj je Lončar bio ministar, ubrajao se u „dogmatske kreten“ i „brinuo se za one koji su ga podržavali“ (str. 255, 379).

ZAKLJUČAK

Tri su temeljne slabosti ove knjige. Prvo, Jakovina ne definira svoj teorijski i metodološki pristup pisanju Lončarove političke biografije. Doima se da nije čitao studije o biografskom žanru kako bi osvijestio probleme i zamke s kojima se susreću autori (Erdmans, 2007; Caetano, 2015; Hughes i Plennington, 2017). Da je znanstvenik, a ne novinar ili publicist, pokazuje popis arhivskih vrela koja je koristio, ali i on je nepotpun. Nije koristio odgovarajuće američke i njemačke arhive koji bi mu pomogli da bolje osvijetli sporne epizode iz Lončareva političkog života i jugoslavenske vanjske politike. Privatne zbirke i osobni arhivi ne mogu nadomjestiti te izvore. Drugo, kako nije zauzeo jasna teorijska i metodološka polazišta, Jakovina se pojavljuje kao pripovjedač koji je opasno pomiješao „kolaboracijsku“ i „refleksivnu“ ulogu (Roberts, 2002). On „kolaborira“ s osobom o kojoj piše tako što nerefleksivno ili, u boljem slučaju, nedostatno refleksivno prihvaća njezina tumačenja zbivanja. U biografiji piše samo o onome o čemu Lončar želi da se piše, a izostavlja brojne sporne i difamirajuće

¹² Apsurdno je to što je Vrhovca dogmatom nazivala Milka Planinc, otjelotvorenje partijske poslušnosti, ideološke dogmatičnosti i intelektualne skučenosti. Nelagodno je čitati njezinu knjigu *Čisti računi Željezne lady: sjećanja* (2011) ima li se na umu koliko je moć i vlast ta osoba imala u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Jakovina je priredio njezina sjećanja i napisao predgovor „Milka Planinc kao paradigma hrvatske povijesti“ (str. 9-74). Je li smislio i naslov knjizi koji sugerira da je Planinc bila jugoslavenska inačica Margaret Thatcher? Premda je Lončar bio „do kraja blizak, prijateljskih osjećaja prema Milki Planinc, dobro ju je upoznao dok su zajedno.... putovali svijetom“, ustvrdio je da „za vladu nije bila dorasla, nije imala znanja“, ali je bila dobra učenica i „nije nikada pokazivala da ima ambiciju iznad funkcije koju je imala“ (str. 12) (kurziv: MK). Kakav je to logički polom: „Za vladu nije bila dorasla“, ali „nije nikada pokazivala da ima ambiciju iznad funkcije koju je imala“? Nije li prihvatila funkciju kojoj „nije bila dorasla“?

dijelove njegova životopisa. Jako personaliziran narativ pridonio je prekomjernom zamučivanju granice između istraživača (Jakovine) i onoga koga istražuje (Lončara). Jakovinino pripovijedanje stoga je često teško razlučiti od Lončareve samonaracije i svojevrsne *ego-histoire*. Treće, knjiga je primjer prevelikoga brisanja granice između autora i predmeta njegova istraživanja koje proizlazi iz osobnoga prijateljstva Jakovine i Lončara, koje je autor uredno deklarirao, te njihove ideološke i političke bliskosti. Povijest se tumači iz ideološkoga i političkoga samorazumijevanja aktera događaja i procesa, Lončara, koje je Jakovini blisko, pa se njihove interpretacije pokreta nesvrstanih i uloge Jugoslavije u njemu gotovo ne razlikuje. Lončar ima razumljivije razloge da bude pristran kao akter jugoslavenske i nesvrstane politike, ali Jakovina nema pravo na takav pristup. On mora analitički dokazati da su Jugoslavija i pokret nesvrstanih bili onakvi kakvima ih Lončar opisuje - uspješni „projekti“. Kako to ne može učiniti iz znanstvene, historiografske perspektive – prvi se projekt raspao, a drugi je posve marginaliziran, a da se to i nije dogodilo, teško je prikazati jedan totalitarni režim i pokret autokratskih država kao dobre projekte – prihvaća ideološku samointerpretaciju aktera, a to njegovu knjigu čini znanstveno neuvjerljivom.

To vjerojatno nije bila intencija autora, ali biografija prikazuje Budimira Lončara kao dogmatična, a povremeno i fanatična pripadnika posljednje generacije jugoslavenske političke klase. Bio je vjernik Jugoslavije kao „trajne i nezamjenjive vrijednosti“ (str. 441). Proglašenje neovisnosti Hrvatske i Slovenije smatrao je „posve neprihvatljivima“, zato što „treba očuvati cjelovitost zemlje, jer je to preduslov demokratskog razvoja, u istoj mjeri u kojoj je demokracija imperativ cjelovitosti...“ (str. 534). Vjerovao je u socijalizam i nesvrstanost kao temelje jugoslavenske unutarnje i vanjske politike. Budući razvoj ne može bez demokratizacije, „ali ni demokracija ne ide bez socijalizma“, rekao je Lončar ono u što je vjerovao cijeli život“ (str. 465-466). „Nesvrstanost je bila stablo koje uvijek iznova treba regenerirati, a ne jabuka koju treba ubrati“, govorio je Lončar“. Jakovina se pridružuje žalovanju za nesvrstanošću: „Nestankom zemlje, nestao je i jugoslavenski globalizam, a uskoća vanjskih politika država sljednica s vremenom se počela bolno osjećati“ (str. 500). Tko „bolno osjeća“ posljedice nestanka jugoslavenskoga nesvrstanog globalizma, nije jasno. Doduše, „globalniji“ je put iz Beograda u Kinšasu nego iz Zagreba u Bruxelles, ali što se može.

U pojedinim dijelovima knjige autor i njegov akter padaju u svojevrsnu deluziju. Lončar u prosincu 1990. tvrdi da je Jugoslavija „po svemu pluralistička zemlja, utemeljena na načelima višestranačja i parlamentarizma, svugdje se afirmiraju prava i slobode građana“ (str. 454). Živa je i zamisao nesvrstanosti diljem Jugoslavije. U povodu 9. konferenciju nesvrstanih u Beogradu u rujnu 1989. piše kako su mnogi „u velikom događaju koji se pripremao, reagirali vrlo aktivno i zainteresirano. Pokrajinski komitet Vojvodine za međunarodnu suradnju predlagao je u ime Novosadskog sajma da se u njihovoj organizaciji usporedo sa samitom održi izložba ‘zemlje u razvoju u borbi za hranu’. Zagrebački velesajam predložio je da se u program sudionika 9. konferencije predvidi posjet... Beogradski sajam obavještavao je kako za vrijeme samita organizira izložbu nesvrstanih i razvijenih zemalja...

Jugoslavenski list mladih *Kekec* planirao je raspisati nagradni natječaj na temu 'Djeca i mir'... Jugoslavenski leksikografski zavod trebao je pripremiti 'Međunarodni simpozij o kulturnom i znanstvenom aspektu nesvrstanosti'. Ivo Plazibat, fizičar sa Sveučilišta u Splitu, predlagao je osnivanje Instituta za eksperimentalne prirodne znanosti, medicinu i tehnologiju koji bi se zvao *Nehru-Tito-Naser*. Profesor neurologije iz Zagreba Boško Barac predlagao je da zemlje u razvoju na samitu formiraju organizaciju za neurologiju. Institut za film predlagao je da se u cijeloj zemlji 1989. organiziraju festivali kinematografija zemalja u razvoju. Generaleksport nudio je da njihov predsjednik poslovnog odbora uđe u pripremno tijelo samita jer su izvrsno surađivali sa zemljama u razvoju. *Borba* je u suradnji s Cankarjevim domom nudila organizaciju projekta 'Marketing akcije u funkciji IX samita nesvrstanih...' (str. 445-446).

Ma šali li se to Jakovina s čitateljima? Mora da je tako, jer uvesti djecu i *Kekec* u priču o popularnosti pokreta nesvrstanih 1989. može biti samo šala. Ili izraz očaja?

LITERATURA

- Akrap, Gordan (2021) „Yugoslavia, Carlos 'The Jackal' and International Terrorism during the Cold War“. U: Hänni, Adrian - Riegler, Thomas - Gasztold, Przemyslav (ur.): *Terrorism in the Cold War, Volume 1*. London: I. B. Tauris. Str. 167-184.
- Arklay, Tracey; Nethercote, John; Wanna, John (ur.) (2006) *Australian Political Lives. Chronicling political careers and administrative histories*. Canberra: The Australian National University Press.
- Arklay, Tracey (2006) „Political Biography: Its Contribution to Political Science“. U: Arklay, Tracey - Nethercote, John - Wanna, John (ur.): *Australian Political Lives. Chronicling political careers and administrative histories*. Canberra: The Australian National University Press. Str. 13-23.
- Balantič, Polona (2015) „Jugoslavija in mednarodni terorizem v sedamdesetih letih. Dva primera neizručitev teroristov Zvezni republiki Nemčiji“ *Prispevki za novejšo zgodovino* 55 (1): 143-191.
- Begonja, Zlatko (2005) „Iza obzorja pobjede. Sudski procesi 'narodnim neprijateljima' u Zadru 1944.-1946.“ *Časopis za suvremenu povijest* 37 (1): 71-82.
- Begonja, Zlatko (2012) „Komunistički teror i zločinstva u Zadru 1944.-1946.“. U: Horvat, Romana (ur.): *Represija i zločini komunističkog režima u Hrvatskoj*. Zagreb: Matica hrvatska. Str. 269-289.
- Berić, Gojko (2013) *Zbogom XX. stoljeće. Sjećanja Ive Vejvode*. Zagreb: Profil.
- Bilandžić, Dušan (1999) *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing.
- Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza. Memoarski zapisi 1945-2005*. Zagreb: Prometej.

- Bolton, Geoffrey (2006) „The Art of Australian Political Biography“. U: Arklay, Tracey - Nethercote, John - Wanna, John (ur.): *Australian Political Lives. Chronicling political careers and administrative histories*. Canberra: The Australian National University Press. Str. 1-12.
- Caetano, Anna (2015) „Personal reflexivity and biography: methodological challenges and strategies“. *International Journal of Social Research Methodology* 18 (2): 227-242.
- Erdmans, Mary Patrice (2007) „The Personal Is Political, but Is It Academic?“ *Journal of American Ethnic History* 26 (4): 7-23.
- Herf, Jeffrey (2016) *Undeclared Wars with Israel. East Germany and the West German Far Left, 1967-1989*. New York: Cambridge University Press.
- Hodge, Carole (2007) *Velika Britanija i Balkan*. Zagreb: Detecta.
- Hoffmann, Martin (ur.) (1997) *Rote Armee Fraktion. Texte und Materialien zur Geschichte der RAF*. Berlin: ID-Verlag.
- Hughes, Sherick A.; Plennington, Jubio L. (2017) *Autoethnography. Process, Product, and Possibility for Critical Social Research*. Los Angeles: Sage.
- Jakovina, Tvrtko (2011) „Simbol mira, pokreta i Tita“. Dostupno na URL: <http://avantgarde-museum.com/hr/SIMBOL-MIRA-POKRETA-I-TITA-no4307/> (pristupljeno 3. kolovoza 2023).
- Kasapović, Mirjana (2016) „Libanon“. U: Kasapović, Mirjana (ur.): *Bliski istok. Politika i povijest*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti. Str. 219-260.
- List, Christian; Spiekermann, Kai (2013) „Methodological individualism and holism in political science: a reconciliation“. *American Political Science Review* 107 (4): 629-643.
- Parsons, Laila (2010) „Some Thoughts on Biography of the Twentieth-Century Arab World“ *Journal of Canadian Historical Association* 21 (2): 5-20.
- Pflieger, Klaus (2011) *Die Rote Armee Fraktion – RAF*. Baden-Baden: Nomos.
- Pirjevec, Jože (2012) *Tito i drugovi*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Planinc, Milka (2011) *Čisti računi željezne lady: sjećanja*. Zagreb: Profil.
- Radelić, Zdenko (2006) *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest i školska knjiga.
- Reeve, Simon (2011) *One Day in September. The Full Story of the 1972 Munich Olympics Massacre and the Israeli Revenge Operation „Wrath of God“*. New York: Arcade Publishing.
- Rendes, Hans; Haan, Binne de (ur.) (2014) *Theoretical Discussions of Biography. Approaches from History, Microhistory, and Life Writing*. Leiden i Boston: Brill.
- Režek, Mateja (2014) „Vročja jesen 1956: Sueška kriza, mađarska vstaja in vloga Jugoslavije“. *Annales. Series historia et sociologia* 24 (4): 601-614.
- Rhodes, R. A. W. (2006) „Expanding the Repertoire: Theory, Method and Language in Political Biography“. U: Arklay, Tracey - Nethercote, John - Wanna, John (ur.): *Australian Political Lives. Chronicling political careers and administrative histories*. Canberra: The Australian National University Press. Str. 43-49.

- Riegler, Thomas (2013) „Quid pro quo. State sponsorship of terrorism in the Cold War“. U: Hanimäki, Jussi M. - Belemenau, Bernhard (ur.): *An International History of Terrorism. Western and Non-Western Experiences*. New York i London: Routledge. Str. 115-152.
- Roberts, Brian (2002) *Biographical Research*. Buckingham: Open University Press.
- Terhoven, Petra (2022) *Die Rote Armee Fraktion. Eine Geschichte terroristischer Gewalt*. München: C. H. Beck.
- Tot, Ivan. 2007. „Pravna i etička pitanja embarga na oružje u pravnom sustavu Ujedinjenih naroda“. *Pravnik* 41 (2): 77-92.
- Udehn, Lars (2001) *Methodological Individualism. Background, history, meaning*. London i New York: Routledge.
- Velebit, Vladimir (2016) *Moj život*. Zaprešić: Fraktura.